

بلال فضل

لیکچرر پشتونخوا مطالعاتی مرکز، باچا خان یونیورسٹی، چارسدہ

ڈاکٹر شفیع اللہ

اسسٹنٹ پروفیسر پشتونخوا مطالعاتی مرکز، باچا خان یونیورسٹی، چارسدہ

د اکرام الله گران په غزل کښي خود اذيتي

Bilal Fazal *

Lecturer pakhtunkhwa Study center bkuc.

Dr Shafi Ullah

Assistant Professor bkuc

***Corresponding Author:**

Self-Torture In The Ghazals of Ikram Ullah Gran

This study explores the theme of self-torture as a central psychological and aesthetic motif in the poetry of Ikram Ullah Gran, a prominent Pashto poet known for his emotional depth and social commitment. While much of Gran's work has been analyzed in terms of its themes of philanthropy, peace, and social justice, less attention has been paid to the darker internal dynamics that shape his poetic subjectivity. This research aims to fill that gap by investigating how Gran articulates inner suffering, guilt, alienation, and existential struggle as forms of self-inflicted pain, whether emotional, spiritual, or moral.

Key Words: *Ikram Ullah Gran, s introduction, Self-torture, Humanism.*

اکرام الله گران د جدید دور د غزل نمائنده
شاعر دے — غزل ئي گڼ شمېر فني او فکري
ښکلاگاني لري — د غزل د مزاج شاعر دے — د
جدید غزل په حواله ډېره ستره نامه لري — د
پښتو ښه ښه شاعران ئي خپل استاذ گڼي او ډېر په
فخر سره ځانه د گران مقلدين شماري —
د دې وجه هم دا کېږي شي چې گران د
انسانیت امن او ځوکالۍ پاکه جذبہ د غزل په
لمن کښي ساتي — او دا ئي کمال کړے دے چې د

دغه عالي جذبي شدت ئي کله هم لهجې ته او نه د غزل روح ته څه ضرر رسوله ده - په خپل غزل کښې ئي لکه د گل دستې، متل، محاورې، او روزمرې رنگ په رنگ ځای کړې دي - د موضوع په حواله هم گران د معیار په تله پوره ختلي ده د مینه محبت او انسان دوستی مبلغ شاعر گڼله شي - د غزل په لطیف وجود کښې اوس داسې داسې هنګامي د موضوع په شکل کښې مخې ته راغلې چې د غزل روایتی انداز ئي ډېر بدل کړو -

د سحر باده سرو گلونو سره

مړاؤ غنچو ته هم سلام کوه

سليمه سم دې کړه غزل شرعي ته

لږ پکښې ذکر د خپل قام کوه ۱

اکرام الله گران په هغو شاعرانو کښې شامل ده چې شاعري ئي لږه کړې ده خوولې د معیار په ټول پوره ده - د مقدار کمې ئي د معیار بردباری پوره کړې ده - د گران د شاعری دوه کتابونه چاپ شوې دي - خو د شاعری د چاپ کېدو نه وړاندې ئي هم د غزل پلوشې په لږ او بر پښتونخوا خورې وې اکرام الله گران د پښتو غزل یو وتله نوم ده -

د اکرام الله گران غزل نه یوازې د ښکلا او احساس زړه پورې بیان او مضمون لري بلکې یو درون اندروني بار هم لري - چې د خپلو احساساتو او جذباتو ترجماني په داسې ښکلي او زړه راښکونکي انداز کوي چې ځان سره د لوستونکیو همدردی هم ملگره کوي -

اکرام الله گران ټول عمر نورو له په خپل ځان باندې فوقیت ورکړې ده - ځان د راحت او اطمینان نه په دې خاطر لرې ساتي چې څوک خفه او په اذیت کښې نه شي - د نورو ډیرو ښکلاگانو سره سره ئي په غزل کښې د انسان دوستی عنصر ډیر په شدت سره په نظر راځي - د اکرام الله گران د غزل په مقبولیت کښې د ډېرو فني او فکري

شکلاگانو لاس دے او ہم دغہ وجہ دہ چي خيل غزل
ئي پھ عوامو او خواصو يو شان منلے دے —
"د غزل پھ فني مېدان کبھي خو هېڅ فرق نہ
دې راغلي — البتہ پھ مختلف مرحلو کبھي د موضوع
او فکر لہ مخہ نوے نوے رنگ اختيار وي گويا
غزل خيلہ جولي د غم جانان نہ بلکہ غم دوران د
پارہ ہم خورہ کرې دہ — او دغہ شان ئي خيل
نازک طبيعت د وخت د تقاضو سرہ عادت کرے دے" — ۲
د موضوع لہ مخہ د گران غزل کبھي "خود
اذيتي" يو داسي عنصر دے چي د گران غزل ئي
ممتاز او معروف کرے دے او پھ ہم عصرہ شاعرانو
کبھي ئي خلولے دے — د خود اذيتي د ٲکي نہ دا
اندازہ پھ اسانہ لگي چي پھ خيل ځان تکليف
تيرول، ځان پھ مشکل کبھي اچول او داسي معني
لري — اصل کبھي خود اذيتي د علم نفسيات اصطلاح
(Psychology) دہ. انگريزي کبھي د خود اذيتي د پارہ
مختلف لفظونہ استعماليري — لکھ

Self-torment
Self-torture
Self-harm

د انگريزي يوه ډکشنري ئي وضاحت پھ دا ډول کوي

“Self-torment the act or an instance of tormenting oneself
especially psychologically” ۳

ژباړه: د ځان ازرولو فعل يا عمل، خاص طور پھ
نفسياتي توگه "خود اذيتي" بللے شي —

د اردو ريخته ډکشنري ئي وضاحت دا رنگ کوي —
خود اذيتي — اسم، مؤنث —

۱ — اپنے آپ کو جان بوجہ کر تکليف مي رکھنا

۲ — اذيت پسندي — (۴)

خود اذیتي په دوه قسمه ده یوه په جسماني توگه لکه ځان وهل ، ژوبل کول یا سترې کول او دوئم قسم ئې ذهني یا جذباتي دے ۔ لکه د خپل زړه نه منل د خپلې منشا خلاف کول وغیره ۔

ځان ازارول یا ځان له اذیت ورکول په شا څه محرکات لري لکه "ناکامي" کله چې څوک ناکامه شي نو ځان له د انتقام په توگه اذیت ورکوي دغه شان "احساس کمتری" "نا امیدی" یا "ټولنیز دباؤ" هم انسان دې عمل ته مائله کوي اوځان اذیت سره مخ کوي ۔

شاعران هم په دې ټولنه کېږي ژوند کوي نو ضروري خبره ده چې دغه حالات په دوي هم راتلل امکان لري ۔ په اردو شاعری کېږي میرا جي ، ساغر صدیقی، او د جون ایلیا شاعري د خود اذیتي ژوندي مثالونه لري ۔

د اکرام الله گران نه علاوه هم مونږ ته په پښتو ادب کېږي د خود اذیتي ډیرې زړه راښکونکي نمونې د شاعرانو په غزلو کېږي مخې ته راځي لکه د باباي غزل امیر حمزه خان شینواري دا شعر د خوداذیتي یوه ښه نمونه ده ۔

ښه شوه چې زما ښکلې ځواني لاره
ستا نه بورنونکې پرېشان لاره ۵
یا د سیف الرحمان سلیم دا شعرونه د کتو لائق دي ۔

چې په کومه کوڅه ځم خلق مې ولي
لوئ واره ئې دي د کلي لمسولي

ما په دار کره چې منصور خلقو ته یاد شي
مودې وشوې څوک په دار نه دي ختلي ۶

که مونږ د اکرام الله گران شاعري گورو نو په خپل هم عصرو شاعرانو کېږي تر ټولو زیات د خود اذیتي نمونې لري ۔ خود اذیتي یا ځان ازارول هغه دردناک حالت یا اثر دے چې پکښي یو فرد شعوري یا لا شعوري توگه باندې خپل بدن، ذهن یا احساسات ازاروي ۔ په ظاهره که دا

عمل شخصی بشکاري خو ولې د دې په شا ټولنيز دباؤ ، نفسياتي او فکري عوامل ضرور شامل وي — ادب کښې شاعران د خپل داخلي دردونو د اظهار د پاره اکثر د نظم يا غزل لاره خپلوې — دوي خپل فکر، روحاني او جذباتي دردونه داسې بيانوي چې د لوستونکيو همدردې ورسره هم شامله شي — د دې ژوندې مثال مونږ سره د اکرام الله گران شاعري ده —

که مونږ د گران په غزل کښې خود اذيتي گورو نو دا په دريوغټو برخوکښې وېشلې شو —

۱ — د محبوب د پاره: دا يوه عام خبره ده چې عاشق د معشوق د پاره ځان ازروي —

۲ — د عام اولس د پاره: په دنيا کښې ډير داسي خلق شته چې مونږ ئې وينو گورو چې د انسانيت د خدمت په خاطر سختې سوختې په ځان تيروي —

۳ — د دشمن د پاره: دا ډيره عجيبه او بدله ده چې څوک ځان د دشمن د پاره اذيت سره مخ کړي —

د گران په غزل کښې د محبوب يا د جانان د پاره د خود اذيتي ننداره:

خپل محبوب په هر چا گران او محترم وي د محبوب د پاره هر څه هم په داؤ کوي اکرام الله گران هم په دغه قطار کښې د ټولو مټينانو سره څنگ په څنگ نه بلکې وړاندي ولاړ دے او وايي:

زمونږ د گل هسې په مينه څوک سکروټې نولي
په خپل ځيگر دغه سکروټې ستا د پاره اخلو ۷
په خپل ځان به د محبوب د پاره سخته څنگه
نه تيروي چې کله کله د محبوب د پاره د خپل
تصور نه هم تير شي او وايي —

زه د جهان پېژندگلو به ياره څنگه وکړم
د خپله ځانه هم منکر شومه له ستا د پاره ۸

گران ته خپل محبوب دمره گران دے چې د هغه د
پاره د خپل تحفظ هم څه خیال او پرواه نه
ساتي —

زما د زړه په کور دې ور نه لگي
چې ستا د دنگې ځوانۍ سر نه لگي ۹
د خپل محبوب ظلمونو او تشدد ته دومره
خوشحاليږي چې گيله خو پرېږده دعاگانې ورته
کوي —

زه به ئې خیر په هره لاره زغمم
تا ته بلا دې خپل ظلمونه نه شي ۱۰
په مینه محبت کېږي د عاشق د پاره د محبوب
دیدن څومره قیمت لري؟ دا اندازه لگول ډیر
گران دي خوگران دغه دیدن هم په اشنا قربانوي
—

زه له دیدن نه سترگې پټې به کړم
هسې نه تا ته مې نظر ولگي ۱۱

د اشنا د خوشحالیو د پاره همېشه د خپل زړه د
ملال ساتلو سوال داسې کوي —

خدایه په ما خوشحالی مۀ راوړي
چرته غمژن د یار غمونه نه شي ۱۲

دا موضوع په یو بل انداز کېږي په دا ډول
بیانوي —

غم مې د اشنا چرته د بل زړگي له ور نه شي
دا خراب حالت دې زما چرې هم بدل نه شي ۱۳

د محبوب په رضا کېږي د خپل ژوند بقا غواړي —
ولله ته که مې نصیب شوې خو چې ته پرې نا رضا ئې
بې له ستا رضا چې څه غواړم خله مې ماته په
دعا شه ۱۴

که مونږ دې شعر ته ځیر شو نو د محبوب د پاره
د خود اذیتۍ اندازه ترې ډیره په اسانه لگي —
په دشت د مینې کېږي یوه ونه هم نه ښکارېږي

تا به به په خپل سیوري ساتم ځان به به نمر ساتمه
۱۵

دغه رنگ یو بل ځای د یار په لور سفر داسې
بیانوي -

منزل مې ولید شرمخان وو هر کلي ته ولاړ
خو ستا د پاره مې جانانه سفر نه پرېښودو ۱۶

گران د خود اذیتې په داسې مقام ولاړ دے چې د
خپل کور کلي نه هم پاتې دے وجه ئې داده چې
محبوب مې چاته پاتې او ملامته را نۀ شي -

اوس په خوبونو کېښې هم مۀ راځه بدننامه به شي
کلے هر چا دے پرېښودلے ما بدننامه سره ۱۷
د خود اذیتې په باب کېښې گران د نورو
عاشقانو نه وړاندې ولاړ دے په دې شعر کېښې دا
دعوه ډیر په جار کوي -

ځان سنگسارومه چې ستا حکم دے
بي له ما بل چا دې حمایت وکړو ۱۸

هر مښېن د خپل محبوب د پاره سر ورکولو ته
تیار وي خو ځیني خلق داسې هم وي چې هغه د
محبوب سره سره په ټول انسانیت هم مښېن وي او
هم ئې غم خور وي - او د انسانیت د خوشحالی
په خاطر خپل ځان په اذیت کېښې مبتلا کوي -
اکرام الله گران هم په هغو شاعرانو کېښې شامل دے
چې د کلهم انسانیت غم او درد خپل گڼي او د
انسانیت له مخه ځان د اذیت سره مخ کوي -
گران په خپله یو شعر کېښې وایي -
د گران زرگیه ټق چودلے ښۀ ئې
خو چې خفه د خلقو زړونه نۀ شي ۱۹

کۀ څوک په غلطې کېښې یا قصدا د گران سره ظلم
زیاتې کوي نو هغه ته هم داسې وایي چې،

چا چې زما د سترگو نور تیرو کېښې ونغښتلو
زۀ ئې رڼا گڼمه، زۀ ورته لږمه وایمه ۲۰

د گران مثال د هغه سپیلني دے چې هر چا نه
لوگے کیږي —
یارانو ته لوگے شو، حریفانو ته لوگے شو
مونږ هغه سپیلني یو چې هر چاته لوگے کیږو ۲۱
دا خبرې اکرام الله گران پخپله هم محسوس کړې دي
او په شعر کې ئې اعتراف هم کوي — ځکه چې په
خپل ځان باندې د نورو خلقو د پاره په دې دور
کې څوک سختې او تکلیفونه برداشت کوي یوازې
اکرام الله گران دے چې دا دعوه ډیر په فخر او
وقار سره کوي —
په ځان اورونه بلوو خلقه رڼا د پاره
دا صدقې دي ورکوو د سپین سبا د پاره ۲۲
د عام انسانیت، د خپرې شوې ګرې د پاره گران
باقاعده دا کاروبار شروع کړې دې چې خلقو له
خواره ورکړي او تراخه ترې واخلې دا څومره
مقدس کاروبار دے چې د څه قسمه نفعې سوچ پکې
هم نشته او په ظاهره دا تاوان د گران ګټه ده
—
مونږه خواره وېشو د خلقو نه تراخه ټولو
مونږ د روزگار په خوارو سپوره خوله خوره نه
کرله ۲۳
هم دغه مضمون په یو بل شعر کې داسې بیانوي —
بدل زه نه پرېږدم خو رنگ ئې لږ بدل ساتمه
ما سره بد کوه چې زه د سره ښه وکړم ۲۴
د گران بدل هم عجیبه بدل دے د بدو په بدل کې
ښه اود نفرت په بدل کې محبت —
مانه چې چا ټول عمر نفرت وکړو
ما ورسره هممه محبت وکړو ۲۵
گران هېڅ بې هېڅه ځان په خود اذیتي کې نه
مبتلا کوي بل چا ته د خپرې رسولو په خاطر اکثر
داسې حالاتو سره مخ شي —

هغه دهقان یم که له لوري مرمه
بغير له مينې مې بل کر نه لگي ۲۶

د نورو د پاره د خپل ارمان خون هم اخلي او ښه
ډاډه وايي چې —
ما د ارمان وينې نچور کړې جل وهلو لره
ما څوک په مينه باندې تېر نه پرېښودو ۲۷
داکرام الله گران د خود اذيتي معامله هغه وخت
کښې د خپل عروج بام ته رسي چې د خپل سر د
قاتل د پاره خان د خود اذيتي هغه کندو کپرو
ته غورزوي چې د راستنېدو هېڅ امکان نه لري —
دا د خود اذيتي هغه مقام دے چې گران پکښې
يوازې ولاړ دے او تر لرې لرې ورسره د بل عاشق
او مئين چرته درک نه لگي — دا مقام او مرتبه
په گران شروع شوې ده او هم په گران ختميري —

ما که څوک وژني لاس ئې هم نه نيسم
زما په يو حالت کښې شر نه لگي زما ۲۸

د خپل قاتل نه په اخر کښې فقط يو سوال کوي خو
سوال د بخښنې سوال نه دے بلکه د عامو سوالونو
نه ډېر بدل سوال دے — خپل قاتل ته د جانان
مقام او مرتبه ورکول يوازې د اکرام الله گران
کار دے —

خپر دے که وژني مې خو خلۀ دې راله نه بندوي
دغې قاتل ته چې په ډکه خولۀ جانان ووايم ۲۹
گران خپل قاتل ته خپل روح څومره په اسانه د
سپارلو هڅه کوي —

زما د سر قاتله، يه زما د زړۀ قاتله
خپر دې که ساه مې اخلي کېږده خلۀ په خلۀ ۳۰

گران د دشمن د پاره هم د اسانی دعاگانې کوي
دا د خود اذيتي څومره عجيبه مقام دے — چې
خپل دشمن ته مې په مرگ هم څه قسم تکليف او
مشکل پېښ نه شي —
خدايه زما وژل اسان کړې ورته
نن ئې د لاسو نه خنجر پرېوتۀ ۳۱

د دې شعر نه پس دگران په خود اذيتي تبصره کول
هسې مقالې ته طوالت بخښي — مونږ وکتل چې
گران څنگه او ولې خود اذيتي خوښوي — د چا د
پاره ئې خوښوي — او عجيبه خبره دا ده چې دې
خود اذيتي نه خوند څنگه اخلي —
بله دا چې د دشمن د پاره خود اذيتي چې گران
په کوم شکل پېښ کړې ده — په پښتو ادب کېږي خو
مثال ئې مشکل دے — په عالمي ادب کېږي د گوتو
په شمار کۀ دغه رنگ خو د خود اذيتي نه ډک
تخليقات وي — دا خبره هم په ذهن کېږي ساتل
پکار ده چې گران په داسې ټولنه کېږي لوه شوے
دے او ژوند ئې کړے دے چې مونږ ورته پښتنه
ټولنه وايو او د دې ټولنې په آئين او دستور
(پښتو يا پښتونولي) کېږي بدل هم يو اهم توکے
دے کۀ څوک بدل وانخلي نو بيا پرې دوئم درون
گزار د پېغور کيږي — نو هم په دې وجه د خود
اذيتي په باب کېږي اکرام الله گران د نورو ژبو د
شاعرانو نه مونږ ډير اوچت ، ممتاز او منفرد
گڼو —

مونږ دا نتيجه حاصله کړه :

چې اکرام الله گران د موجوده غزل هغه باکماله
شاعر دے چې د خپل داخلي درد او اضطراب تصوير
په لفظونو کېږي بيانوي او د لوستونکو ورسره
فکري او جذباتي تړون پېداکيږي — د اکرام الله
گران په غزل کېږي ډېرې نوې نوې فکري تجربې شوې
دي — خوولي خوداذيتي ئې په غزل کېږي د
جملياتو تر حده رسېدلے ده —

د غزل په نازک وجود ئې کله هم د خود اذیتي
درون بار نه دې بوج شوے —

حوالي

- ۱ — سيف الرحمان سليم، د ورو ورو خدايانو
دې بنده کړم، يونيورستي پبلشرز افغان
مارکيټ پېښور، اول ځل مارچ ۲۰۰۸، مخ ۲۵ —
- ۲ — پروفېسر افضل رضا، د پښتو غزل، پښتو
اکيډمي، پېښور پوهنتون، اول ځل ۱۹۷۸ء مخ ۱۷
- ۳ — www.memrriam.com 29/09/2023
- ۴ — www.rekhtadictionary.com 30/09/2023
- ۵ — حمزه شينواري، د حمزه شينواري ديوان،
يونيورستي بک ايجنسي، اپريل ۲۰۱۳ء، ص ۲۷۵
- ۶ — سيف الرحمان سليم، د ورو ورو خدايانو
دې بنده کړم، يونيورستي پبلشرز افغان
مارکيټ پېښور، اول ځل مارچ ۲۰۰۸، ص ۷۱
- ۷ — اکرام الله گران، ژوند د خيال په آئينه
کښې، پېښور، عامر پرنټ اېنډ
پبلشرز، ۲۰۱۵ء، مخ ۱۹۳
- ۸ — اکرام الله گران، زما غزل، لاهور، ملت
ايجوکيشنل پرنټرز، ۲۰۰۲، مخ ۱۲۰ —
- ۹ — زما غزل، مخ ۱۷۷
- ۱۰ — زما غزل، مخ ۶
- ۱۱ — ژوند د خيال په آئينه کښې، مخ ۱۹
- ۱۲ — زما غزل، مخ ۷
- ۱۳ — ژوند د خيال په آئينه کښې، مخ ۷۶
- ۱۴ — زما غزل، مخ ۱۳
- ۱۵ — ژوند د خيال په آئينه کښې، مخ ۱۴۱
- ۱۶ — زما غزل، مخ ۲۱۶،
- ۱۷ — زما غزل، مخ ۷۳
- ۱۸ — زما غزل، مخ ۲۰۸
- ۱۹ — زما غزل، مخ ۶
- ۲۰ — ژوند د خيال په آئينه کښې، مخ ۱۷۴
- ۲۱ — زما غزل، مخ ۹۹
- ۲۲ — زما غزل، مخ ۱۹

- ۲۳۔ ژوند د خیال پہ آئینہ کبھی، مخ، ۲۱۶
۲۴۔ ژوند د خیال پہ آئینہ کبھی، مخ، ۱۴۳
۲۵۔ زما غزل، مخ، ۲۰۷
۲۶۔ زما غزل، مخ، ۱۷۷
۲۷۔ زما غزل، مخ، ۲۱۶
۲۸۔ زما غزل، مخ، ۱۷۷
۲۹۔ ژوند د خیال پہ آئینہ کبھی، مخ، ۱۸۵
۳۰۔ زما غزل، مخ، ۹۱
۳۱۔ زما غزل، مخ، ۲۹